Identităţi in mişcare

Eleonora SAVA

0. Introducere

Lucrarea de faţă se bazează pe o cercetare de teren din vara anului 2007, în Laslăul Mic (comuna Suplac) şi Viişoara, judeţul Mureş, România, cercetare desfăşurată în cadrul unui proiect propus de Muzeul Judeţean Mureş şi susţinut de Ministerul Culturii şi Cultelor, prin Administraţia Fondului Cultural Naţional. Cele două sate se numără printre localităţile până nu demult majoritar săseşti, primii etnici germani fiind aduşi în regiune în timpul colonizărilor din secolul al XII-lea. În timp, raporturile majoritate-minoritate au cunoscut modificări sensibile, iar în prezent, românii sunt cei mai numeroşi, urmaţi de rromi, germanii fiind extrem de puţini (4 persoane în Laslăul Mic, 9 persoane în Viişoara).[1]

1.Premise

Premisa lucrării e aceea că, în localităţi cu populaţie mixtă, în discursurile subiective înregistrate pe teren, problematica identităţii etnice şi culturale se configurează „în oglinda *Celuilalt*" (Mihăilescu, 2007, p. 16). Pornind de aici, mi-am propus să observ imagini ale românilor, reflectate în discursuri ale etnicilor germani din satele menţionate anterior, urmărind dinamica identităţilor culturale în relaţie cu raportul majoritate-minoritate. Am ales, spre exemplificare, un interviu semi-dirijat, realizat cu doi dintre cei patru etnici germani care mai trăiesc azi în Laslăul Mic.[2]

2. Scurt istoric al localităţii cercetate

Întemeiat de saşi în 1770, acesta a fost un sat compact germanic până în secolul XX, aparţinând „comunităţilor germanocentrice", fiind aşadar o localitate „în care saşii au avut rolul principal" şi care a fost „marcată de aceştia chiar şi după plecarea lor" (Coman, 2003, p. 96). La fel ca în toate aşezările săseşti din Transilvania, şi în acesta au existat valuri succesive de migraţii, în perioade diferite, cel mai consistent fiind cel de după 1990. Până în 1990, chiar şi între 1940-1956, perioada războiului şi a deportării germanilor în Uniunea Sovietică, saşii au fost majoritari. „După război, s-au înregistrat creşteri ale volumului populaţiei satelor datorate în principal colonizării cu români. Aduşi din alte sate sau chiar din alte judeţe să lucreze pe lângă CAP-urile nou înfiinţate sau în cadrul structurilor politice locale de conducere, 'coloniştii' – cum sunt numiţi în majoritatea satelor – erau destinaţi creşterii volumului populaţiei româneşti. Plecarea masivă după 1990 a atras o nouă populaţie în sat" (Coman, 2003, p. 96-97).

3. Cercetarea de teren

Tema pe care le-am propus-o a fost istoria localităţii; ceea ce mi-au relatat cei doi septuagenari, Katharina A., de 77 de ani, şi Michael A., de 75 de ani, este, în bună

[1] Conform statisticilor publicate pe internet, în Laslăul Mic, judeţul Mureş, trăiesc 404 persoane, din care 183 români, 178 rromi, 33 maghiari.

[2] Cercetare de teren, 17 august 2007, Laslăul Mic, judeţul Mureş, interlocutori Katharina A., 77 de ani, Michael A., 75 de ani.

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)

măsură, o istorie a relațiilor interetnice în Laslăul Mic, conținând autostereotipuri şi heterostereotipuri etnice, dar şi nuclee narative extrem de grăitoare pentru modul de formare a imaginilor identitare. Remarc de la început aderența la subiect a gazdelor mele: „Îmi place asta să povestesc!", întrucât ei îi consideră pe saşi ctitorii acelor aşezări şi ai culturii acelor locuri, dar totodată victime ale românilor, astăzi majoritari. „Îmi place asta să povestesc!" e o afirmație care conține mândria de a fi etnic german, dorința de a-şi afirma această identitate, prin narațiunea personală[3], în fața unui cercetător român şi, implicit, dorința de a acționa, prin mediere narativă (pentru că povestea va ajunge undeva, la ochii ori la urechile cuiva – „No, acuma, puneți în ziar" – îmi spune Michael la sfârşitul interviului), pentru recuperarea drepturilor şi bunurilor (personale şi ale saşilor, în general), considerate a fi fost confiscate (abuziv) de către români.

În „oglinda" discursului lor, e evidentă, încă din debutul interviului, o polarizare strictă natură-cultură, saşii situându-se la polul culturii, iar românii la cel al naturii, alături de rromi (deşi vom vedea că există diferențe semnificative între etniile din urmă). Satul a fost întemeiat prin roire, câteva familii de saşi din Laslăul Mare luând în posesie şi ordonând un spațiu natural, sălbatic – pădurea – „domesticindu-l", transformându-l în spațiu cultivat, organizat, umanizat, numit Satu Nou sau Laslăul Mic.

„M: No, şi din 1770, o venit din Laslăul Mare aici, în Laslăul Mic. Şi i-o zâs Satu Nou; c-o făcut un sat nou.

K: Aicea numai pădure o fost. [...]

M: O iugărit pădurea şi-o făcut vie.

K: Vie şi satul."

Nota de obiectivitate, predominantă inițial, va fi tot mai mult estompată, în continuare, de subiectivitatea narațiunii personale: ei relatează că strămoşii lor au părăsit satul de baştină din pricina neînțelegerilor cu românii, descrişi printr-un comportament abuziv şi deviant.

„M: Noi am auzât de la bătrâni. Până-o mers la biserică acolo rumânii! Românii o mers şi-o mâncat mâncarea lor ce-o pregătit saşii!

K: Să nu scrieți asta!

M: [...] Din casă, de pe sobă, o luat mâncarea de la ei!

K: Da, păi o fost şi atuncea care-o furat! Ca acuma!

M: Aşa am auzât noi! Aşa îi scris undeva...Şi am găsit scris! Dar o dus arhiva aia veche! O dus! Noi am mai verificat de acolo.

K: Aia să nu scrieți!

M: No, aia am vrut să spui: că de-aia o venit încoace!"

E vizibilă antinomia identitate-alteritate, românii (ipostază a alterității) situându-se la polul opus în raport cu saşii. Deocamdată, ei apar definiți printr-o unică trăsătură: aceea de a-şi însuşi ceea ce nu le aparține. În discursul lor, hoția va apărea ca o caracteristică a românilor în toate epocile la care se vor referi in continuare. Argumentele aduse de ei sunt grupate în două categorii: mărturii orale („Noi am auzât de la bătrâni") şi scrise („Şi am găsit scris!"). Deşi tradiția orală e prețuită, prestigiul documentului scris se întrevede în faptul că e creditat ca depozitar al adevărului incontestabil: „Şi am găsit scris! [...] Noi am mai verificat de acolo..."

[3] Utilizez sintagma *narațiune personală* în sensul teoretizat de Ioana Ruxandra Fruntelată, 2004.

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)

Strămoşii lor nu au întemeiat doar acest sat, ci multe altele, cu şcoli, biserici, străzi – o întreagă cultură. Toate au fost preluate, utilizate (mai apoi deteriorate sau distruse) nu de cei îndreptăţiţi (saşii), ci de alţii (românii, rromii). Iată o exemplificare a acestor fapte la nivel lingvistic: „Ştiţi că unde-o fost, acolo, mai multe străzi sunt, în Laslăul Mare. O chemat strada aia Schulstraße, Strada Şcoalei. Şi acuma se spune Juler. De atuncea o rămas Juler. Schulstraße – Juler! Juler spun românii!" (Katharina A.)

În continuare, în discursul celor doi, polarizarea noi (saşii) – alţii (românii şi rromii) va lua tot mai mult forma antinomiei victimă-călău. Ei se consideră (pe ei şi pe etnicii germani în general) victime ale celorlalţi, în contextul postbelic:

„K: După război, după ce o perdut nemţii războiul, ne-o pedepsit pe noi! Măcar noi... ne-o dus la Rusia! Ne-o pedepsit aşa! Pe noi, săracii, aicea!

M: Care-o fost de la 18 la 45 de ani, femei, bărbaţi, s-o dus în Rusia, la construit! Pe toţi! Copiii mici o rămas! [...]

K: [...] Şi acolo o fost foamete prima dată. Pân-la urmă, cinci ani, fără o lună o stat unii, care-o fost sănătoşi. [...] Şi lua de la porci, din troacă, da n-o fost voie să ia de acolo! O luat – numa dacă n-o văzut nime! Aşa tot... crude, ude... o mâncat!

M: Aşa o fost. Da noi, aicea, n-am fost de vină! Da Germania n-o pedepsit aşa!"

Deşi interlocutorii mei nu au fost ei înşişi deportaţi, se autoinclud în rândul celor persecutaţi, vorbind în numele unui „noi" generic etnic. Această pedeapsă abuzivă constituie motivul autoexilării germanilor: „De aia o plecat saşii de-aicea!" (Katharina) Statutul de victimă e evidenţiat şi în perioadele următoare: socialistă, comunistă şi post-comunistă, reprezentând o constantă a imaginii de sine. Raporturile români-saşi sunt descrise ca fiind încordate, nu odată chiar conflictuale, în perioada postbelică, pentru că, îndată după deportarea germanilor, au fost adusi colonişti români, majoritatea din Munţii Apuseni; astfel saşii pierzându-şi dreptul de folosinţă asupra bunurilor proprii:

„M: La fiecare casă o băgat o familie de colonişti; de la Munţii Apuseni o venit. Plin satul! Şi o băgat pe saşii într-o cameră în spate şi ei în faţă. Şi-o bătut pe saşi!

K: Asta să nu scrieţi! Eu nu vrei să spun! Să nu scrieţi de bătut!

M: Cum să nu?! Poţi să scrie! Şi aia!

K: Nu! Eu nu vrei! Dar asta puteţi să scrieţi..."

Imaginea românilor apare stereotipizată, suprapunându-se cu cea a străinului (duşman). Prima trăsatură evidenţiată este aceea de a-şi însuşi ceea ce nu le aparţine: casele saşilor. Ei acţionează abuziv şi violent, ocupând încăperile cele mai bune ale gospodăriilor („Şi o băgat pe saşii într-o cameră în spate şi ei în faţă."), apărând astfel nu doar hoţi, ci şi ofensatori, nedrepţi, aroganţi, brutali: „Şi-o bătut pe saşi!" Lenea vine să completeze această imagine negativă:

„K: N-o stat toţi mult. Când s-o făcut Colectivul, unii o plecat. N-o vrut să lucre la colectiv. Şi s-o pachetat şi o plecat.

M: Noaptea, o luat ce o găsit pin curte şi o pus în căruţă. Fiecare o primit vacă sau cal şi căruţă şi...

K: De la noi! În '46. De la saşii!

M: Şi o-ncărcat în căruţă şi o plecat. O fost Reforma Agrară şi o luat pe toţi!

K: Pe toţi! Vite! Porci! Totul! Ei o vint cu nimica. [...] O fost foamete atuncea. Oamenii noştri[...] o avut hambare pline cu grâu. Ei tot o căutat, oamenii noştri o ascuns şi o luat ei tot![...] Asta o făcut cu noi! O fost foamete atuncea! Ei cu nimica n-o venit, o căutat

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)

peste tot, unde o fost plin hambarul, o luat ei şi o dat numa o ţârâ la omu care o muncit![...]"

Este vizibilă, din nou, polarizarea antinomică *noi* (saşii) – *ei* (românii). În acest raport *noi – ei*, primii (saşii) se situează, şi de această dată, la polul culturii, al sedentarismului, al muncii: au construit case, deţin animale, lucrează pământul în mod constant, au hambarele pline cu bucate. *Ceilalţi* se află la polul naturii: nu vor să muncească, nu posedă bunuri proprii (pentru că nu ştiu sau nu sunt capabili să le obţină), fură, apoi pleacă în altă parte. Românii apar ca paraziţi (trăiesc din munca saşilor), ca favoriţi ai soartei şi ai Statului, primind totul de-a gata:

„M: O primit de la Stat loc de casă, o făcut case şi s-o mutat.
K: Şi bani o primit!
M: O primit şi bani şi n-o mai dat înapoi nimica! O fost... norocoşi! [...]
K: Tot de la noi!"

În acest raport antitetic *noi-ei*, primul termen este stabil, denumind în mod consecvent saşii, pe când cel de al doilea, *ei*, este variabil, referindu-se la *ceilalţi* în general, dar denumind uneori românii, alteori rromii. Întrucât discursul nu precizează când e vorba despre unii şi când despre alţii, a fost nevoie de întrebări lămuritoare:

„M: Acuma au pământ destul şi îi pustiu, nu-l lucrează nimeni!
N: Din ce trăiesc dacă nu-l lucrează?
M: Apăi, sunt ţigani mulţi aicea şi nu lucrează nicăieri, fură ce se poate!
K: Tot aşteaptă să dea Statu!
M: Statu dă ajutor social. […] Ajutor social şi banii de copii – primesc de la stat. Atât. Stau la umbră şi nu muncesc cât muncim noi. Noi muncim şi avem şi pensie şi putem să şi muncim. Ei n-au nimic! Nici pensie! Dacă n-o lucrat.
N: Acuma aţi vorbit despre ţigani. Dar românii fac la fel?
M: Nu.
K: Nu, nu! ei lucră.
M: Românii lucră pământu lor.
K: Lucră. Acuma ei au mult pământ. Ei tot spun că-i al lor. Da-i tot al nostru! Al nostru o fost ce au! Tot ce este pământ! Strămoşii noştri o lucrat mult! Până-o făcut tot!
M: Ei o primit!"

Se observă tendinţa de a face afirmaţii generalizatoare: „Acuma au pământ destul şi îi pustiu, nu-l lucrează nimeni!", în care subiectul este neprecizat, fiind subînţeles un *ei* generic, care îi desemnează pe toţi *ceilalţi* – care nu sunt ca *noi* (nu sunt saşi). Toţi aceia sunt altfel – în opoziţie cu *noi*: au pământ (*noi* nu avem, pentru că ni l-au luat *ei*), sunt leneşi (*ei* nu muncesc, *noi* muncim).

Totuşi, la întrebarea „Din ce trăiesc dacă nu-l lucrează?" apare subiectul *ţiganii.* Interlocutorii mei conturează o imagine schematică a rromilor, caracterizaţi mai intâi prin două trăsături: lenea şi hoţia: „Sunt ţigani mulţi aicea şi nu lucrează nicăieri, fură ce se poate!" Si ei sunt niste protejaţi si răsfăţaţi ai soartei, pentru că trăiesc din bani nemunciţi: „Tot aşteaptă să dea Statu!" Trăsăturile acestea se regăseau în portretul românilor, conturat în prima parte a interviului. Iniţial, cele două etnii s-au contopit sub cupola acelui cuprinzător *ei*. Intervenţia mea: „Acum aţi vorbit despre ţigani. Dar românii fac la fel?" prilejuieşte noi explicaţii. Portretul românilor se îmbogăţeşte prin hărnicie, trăsătură specifică, diferenţiatoare de rromi (deşi anterior şi românii fuseseră caracterizaţi printr-o scazută poftă de muncă): „Românii lucră pământu lor." Ei ocupă,

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)

în continuare, în imaginarul celor doi, poziţia de privilegiaţi (ai soartei, ai Statului, ai sistemului), întrucât pământul pe care îl lucrează nu e al lor. Apare aici, ca, de altfel, pe tot parcursul interviului, o relaţionare trecut-prezent, prin sublinierea continuităţii şi prin identificarea saşilor de acum cu strămoşii fondatori: „Acuma ei au mult pământ. Ei tot spun că-i al lor. Da-i tot al nostru! Al nostru o fost ce au! Tot ce este pământ! Strămoşii noştri o lucrat mult! Până-o făcut tot! Ei o primit!"

În continuare, imaginea *celorlalţi* se nuanţează, elementele de specificitate structurându-se pe o componentă *paideică*: românii vor să înveţe, spre deosebire de rromi – nu de la şcoală, ci de la saşi.

„K: Ţiganii [...] aia încă-s oameni. Da ei nu vor să înveţe. Copiii tot strâcă! La Biserica noastră tot strâcă!

M: Geamurile le-o spart cu praştia şi cu piatra.

K: Ei nu spun la copii: 'Să nu faceţi răi, să nu stricaţi.' Că ei încă tot strică. Ei nu învaţă pe copii."

Cuvintele Katharinei: „Ţiganii [...] aia încă-s oameni" constituie numai aparent o afirmaţie, în fapt este o mirare: cum pot fi ei atât de diferiţi de noi şi totuşi oameni?[4] Formularea nu e întâmplătoare, pentru că interlocutoarea mea a rostit exact aceleaşi cuvinte la prima noastră întrevedere, în 24 mai 2007. Ea exprimă o interogaţie fundamentală asupra alterităţii: este *celălalt* un om? Din punctul ei de vedere, limita dintre oameni şi non-oameni, dintre oameni şi animale este *educaţia*: „Da ei nu vor să înveţe". Contextualizate corect, aceste cuvinte se referă nu la instrucţia şcolară, ci la educaţia primită în familie, la modelul pe care părinţii îl oferă copiilor: „Ei nu spun la copii: 'Să nu faceţi răi, să nu stricaţi'. Că ei încă tot strică. Ei nu învaţă pe copii". Din punctul ei de vedere, Modelul Educaţional nu poate fi altul decât cel al culturii săseşti, pe care ar rromii ar trebui să şi-l însuşească, pentru a deveni 'oameni ca noi'. „De câte ori am spus, mai-nainte: 'faceţi şi voi aşa!' [ca noi, saşii]." Portretul schematic al rromilor e o proiecţie a unui imaginar integral negativ: nu sunt doar leneşi şi hoţi, ci şi needucaţi şi needucabili, întrucât distrug toate bunurile civilizaţiei: „tot strică". Aceasta apare ca o trăsătură caracteriologică, nu ca o imposibilitate psihologică: „Ei nu vrei să înveţe. Ei nu pot; ei îs aşa... Ei pot! Dacă vrea, da nu vor! Ei trăiesc cum... sînt ei! Nu pot să înveţe! [...] Aşa fel de oameni sînt! Nu vrei să-nveţe. De câte ori am spus, mai-nainte: 'faceţi şi voi aşa!' O zis: 'Da lucrăm şi noi!' 'Lucraţi, da nu grijiţi nimic! Poţi să lucri cât vrei, dacă nu grijeşti, nu ai nimic!' Eu am spus! 'Apăi, noi suntem ţigani; pentru aia să nu trăim şi noi?' 'Ba cum să nu? Numa să-nvăţaţi ceva!" (Katharina)

Imaginea rromilor e completată prin lipsa de chibzuinţă şi de organizare, prin imposibilitatea de a-şi planifica acţiunile şi de a economisi banii, prin satisfacerea plăcerilor mărunte (bucuria de a trăi clipa, de a risipi puţinul adunat pe senzaţii efemere: muzică, dans, mâncare, cumpărături), prin totala nepăsare faţă de viitor, trăind de azi pe mâine, la limita supravieţuirii.

„M: Sunt şi ţigani buni, care lucră, da nu poate să ţie un ban în mână; nu s-adună nimic!

[4] Vintilă Mihăilescu aminteşte că până nu foarte demult, au existat populaţii care „îşi rezervau denumirea de 'om' pentru propria colectivitate, considerându-i pe toţi ceilalţi (mai mult sau mai puţin) ne-oameni. Iar europenii, aşa 'civilizaţi' cum erau ei, s-au opus cu arma în mână secole de-a rândul ideii că 'sălbaticii' pe care i-au descoperit călătoriile lor peste mări ar fi tot oameni. Iar când au început să o facă, au făcut-o cu condiţia atribuirii unei forme sau alta de inferioritate constitutivă: sunt şi ei oameni, dar nu chiar ca noi, ci întrucâtva inferiori nouă" (Mihăilescu, 2007, p. 17).

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)

K: Minten, minten dau banii! […] Ei aşa ştie trai bun: cumpără de tot felu! Noi nu cumpărăm tot ce este la prăvălie! Da ei – aşa bine trăiesc – una-două... dacă tri zile! Şi dup-aia, nu mai pot! „Nu putem trăi, nu avem! Nu...” Până au iar. Ei obişnuit aşa. Noi nu putem aia. Până iar ceva vine, apăi iară! Ei aşa bine se cunosc [se pricep] la oraşe şi la magazine! Mai bine ca noi! Aşa ştie tot felu! Lor place să meargă cu maşina, cu autobuzu, să ducă la prăvălie, să cumpere! Lor aşa place! Mie nu place!
M: Când primesc ajutoru de la Primărie, ei... lângă Primărie este un bufet şi merg toţi acolo şi cântă! Cântă! Joacă! Nu se gândesc pe mâne ce trebe! Nu se gândesc pe altă zi! Astăzi avem; acuma trăim!”

Discursul conturează astfel două modele culturale antitetice: cel al rromilor şi – în total contrast – cel al saşilor; aceştia din urmă fiind harnici, corecţi, chibzuiţi, organizaţi, economi, buni gospodari, planificând totul, sacrificând clipa pentru a construi viitorul.

Spre deosebire de rromi, românii vor să înveţe şi să-şi aproprieze acest model cultural. Ei apar ca fiinţe iniţial non-umane, sălbatice, trăind la un loc cu animalele, venind „din pădure”, de la munte, dar care, prin educaţie, reuşesc să devină oameni şi să fie acceptaţi, cu timpul, de aceştia, iar apoi să construiască bune relaţii sociale interetnice:
„K: Ei ce-o ştiut? Tot numa de la oamenii noştri o-nvăţat! Ei n-o ştiut nimica! Ei o trăit ca-n pădure acolo!
M: Ei n-o ştiut ce-i aia sobă! O făcut două cărămizi, o pus oala acolo, o făcut foc sub ea. O făcut mămăligă şi gata! Aia o fost mâncarea!
K: Aşa o trăit atuncea; acuma nu-i mai aşa! [...] De la noi o învăţat: şi să facă pâine – de aicea o-nvăţat, de la oamenii noştri, cu timpul. Dar ei prima dată, în casă-nainte o tăiat lemne pentru foc. În casă – nainte! [camera bună, camera curată, n.m., E.S.]
N: Au vrut să înveţe de la dvs. ?
K: Da, o vrut!
N: Au învăţat să facă mâncare...
K: Da! Şi pâine şi tot! Ei prima dată... să nu scrieţi!... O fost ca sălbaticii! O spus una, Ană: ‘Tot de la saşi am învăţat! Noi am fost ca sălbaticii!’ Ei n-o ştiut! Ei o trăit acolo... O tăiat, aci, lemne-n căsile-nainte! [...] Parcă şi vaca o ţinut în căsi!
M: Şi porci! Porci o ţânut în casă! Da, aşa o trăit ei acolo, la munte; de-acolo o venit!
K: Da, cu timpul, o văzut cum fac saşii şi o-nvăţat... Acuma, noi cu toţi ne împăcăm bine. Sîntem ca fraţi.”

4. Concluzii

A. Concluzii privind metodologia aplicată

a. Interviul semi-dirijat, din care am transcris mai sus câteva fragmente semnificative, se înscrie în categoria largă a *istoriilor orale*; el are relevanţă pentru cercetător în măsura în care reprezintă un document etnografic, dar şi o mărturie subiectivă despre moduri a trăi şi a gândi într-o colectivitate multietnică, despre relaţii interetnice, intracomunitare, într-un context istoric, spaţial şi temporal determinat.

Ca orice istorie a vieţii, şi aceasta constituie un eşantion reprezentativ pentru o întreagă cultură, faptele relatate şi observaţiile celor doi interlocutori fiind intens semnificative pentru un întreg grup: cel al saşilor care au trăit în sate ardelene pe parcursul secolului al XX –lea şi la începutul secolului al XXI-lea.

b. Relaţia *observat-observant*

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)

Fragmentele de interviu reproduse pun în evidenţă o relaţie interlocutor-cercetător mai complexă şi mai delicată decât în alte ocazii, întrucât subîntinde o bogată problematică identitate/alteritate: eu (cercetătorul) aparţin nu doar altei culturi (urbane), ci şi altei etnii: sunt româncă, iar ei (interlocutorii) sunt saşi. Ceea ce ei îmi comunică e selectat şi orientat, în bună măsură, în funcţie de criteriul identităţii etnice, pentru că, aşa cum am observat deja, cei doi consideră că saşii – şi implicit ei înşişi – sunt victime ale românilor. Discursul lor se construieşte astfel pe limita – fragilă, spinoasă chiar – dintre dicibil şi indicibil, dintre revolta mocnită şi suferinţa îndurată, dintre indignare şi resemnare, dintre ce e îngăduit şi ce nu e îngăduit, dintre ce trebuie să ajungă la urechile sau ochii *Celorlalţi* (între care mă număr şi eu; de câteva ori, cei doi soţi vorbesc între ei în săseşte, ştiind că eu nu îi înţeleg) şi ceea ce trebuie să rămană „între noi" (saşii) sau între noi trei, cercetătorul şi cei doi interlocutori: „Să nu scrieţi asta!" spune, de mai multe ori, pe parcursul interviului, Katharina, fiind contrazisă nu o dată de soţul ei, Michael: „Cum să nu?! Poţi să scrie! Şi aia!"

B. Concluzii privind conţinutul interviului

a. Raportul *identitate-alteritate*

În discursul interlocutorilor mei, identitatea se referă la saşi, iar alteritatea la ceilalţi (români şi rromi). Identitatea s-a constituit pe parcursul perioadei în care satul a fost alcătuit exclusiv din etnici germani. Dinamica raportului majoritate-minoritate se află în interdependenţă cu relaţia identitate-alteritate, întrucât „formele şi aspectele pe care le ia identitatea în istorie constituie atâtea expresii ale unei norme, cea stabilită şi adoptată de o majoritate. Astfel, identitatea în istorie devine expresia, într-un loc şi într-un timp dat, a unei majorităţi unificatoare" (Ahrweiller, 1998, p. 202).

Identitatea se bazează pe o istorie, un spaţiu, o limbă, o religie, un mod de viaţă – toate comune majorităţii, alcătuind o cultură comună. „De fapt, odată identitatea cucerită şi codificată, ea devine normativă şi chiar represivă. Ea se manifestă sub aspectele unui fenomen majoritar – unificator [...]. În afara acestei identităţi, majoritate-unitate, rămân cei care implicit sau explicit nu acceptă normele propuse dar şi cei care, mai ales, sunt excluşi şi respinşi pentru că nu au calităţile cerute pentru a fi parte integrantă a comunităţii formate după normele identităţii" (Ahrwiller, 1998, p. 204).

La fel ca în toate localităţile săseşti din Transilvania, şi aici „nou-veniţii sunt stigmatizaţi şi asupra lor este proiectat un întreg imaginar negativ, adesea contradictoriu: hoţi, necivilizaţi, perturbatori sau chiar distrugători ai ordinii locale, foarte bogaţi, dar şi foarte săraci" (Coman, 2003, p. 97). Acest *Alter* e superpozabil imaginii *Străinului* (Duşman). „Alteritatea în istorie se confundă cu: **a**) ignorarea celuilalt (etnică, religioasă, de culoare); **b**) anormalitatea (nebuni, anormali); **c**) minoritatea (mişcări subterane) şi devianţa; **d**) barbaria (alterităţi culturale, societăţi orale) şi bineînţeles **e**) alienarea (săraci şi sclavi)" (Ahrweiller, 1998, p. 210).

În interiorul acestei imagini a *alterităţii* sunt decelabile două delimitări:

- una etnică: români – rromi
- una temporală – colonistii (români) veniţi în perioada postbelică şi veneticii (rromi) aşezaţi în sat mai ales după 1990.

Primii „au fost legitimaţi de sistemul politic care i-a adus şi nu au nevoie de forme suplimentare de legitimare locală, iar în timp, au început să fie toleraţi şi, într-un anumit fel, chiar să fie consideraţi ca fiind de-ai locului. Veneticii din ultimii [...] ani întruchipează Străinul" (Coman, 2003, p. 97); aceştia sunt mai cu seamă rromii, etalând

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)

un model cultural atât de diferit de cel săsesc, încât, din punctul de vedere al celor doi interlocutori, cu greu pot fi consideraţi „oameni".

Delimitarea temporală aduce, din nou, în discuţie, raportul majoritate-minoritate. Aşa cum am precizat la începutul lucrării, în Laslăul Mic, la fel ca şi în celelalte localităţi săseşti din Transilvania, etnicii germani au fost majoritari până în 1990. Românii stabiliţi acolo înainte de această dată sunt caracterizaţi prin dorinţa de integrare în cultura majoritară, prin învăţarea modelului cultural săsesc. Aproprierea unor elemente preluate din cultura unei etnii majoritare este o formă de aculturaţie. După 1990, o dată cu plecarea masivă a germanilor şi venirea în sat a familiilor de rromi, raporturile se modifică: saşii nu mai sunt majoritari şi nu se mai impun ca *identitate normativă*, iar rromii nu îşi însuşesc modelul cultural germanic. Cu siguranţă, raportul majoritate-minoritate nu e în măsură sa dea seama în totalitate de acest fenomen, dar poate constitui unul dintre faptele care îl influenţează. Oserv că dinamica raportului majoritate-minoritate dictează variabilitatea relaţiei identitate (impusă de majoritate) – alteritate (superpozabilă în mare măsură minorităţii), determinând fenomene de aculturaţie.

b. Stereotipizare etnică şi modele culturale

Fragmentele de interviu transcrise ilustrează tendinţa de generalizare şi simplificare a trăsăturilor etnice, creionând, în tuşe groase, caracterologii etnice schematice, stereotipizate. „Într-o manieră schematică, putem spune că de-a lungul tuturor aspectelor istorice, identitatea ramâne un fenomen unificator şi securizant, care tinde să elimine din câmpul său toate elementele perturbatoare. În toate timpurile istoriei, acte, slogane, întâlniri, sunt fondate pe 'omogenitatea' celor invitaţi să se regrupeze. [...]" (Ahrweiller, 1998, p. 201-202).

Relatarea celor doi septuagenari conturează trei tipuri culturale distincte: al saşilor, al românilor şi al rromilor.

Din punct de vedere axiologic, primul tip se defineşte prin ethosul muncii şi preţuirea civilizaţiei, iar din punctul de vedere al organizării, prin rigurozitatea şi eficienţa cu care îşi planifică lunga durată.

Românii sunt caracterizaţi contradictoriu, printr-o poftă de muncă variabilă (uneori scăzută, alteori ridicată), însă deosebindu-se radical de rromi prin capacitatea de aculturaţie – mai exact prin adoptarea multor elemente din modelul cultural săsesc.

Rromii sunt definiţi exclusiv prin trăsături negative, fiind mai apropiaţi de non-uman decat de uman, principalul lor defect fiind imposibilitatea de a-şi schimba modul de trai şi de a învăţa (*id est* de adopta modelul cultural săsesc). Spre deosebire de saşi, care privesc mereu în perspectivă, în viitor, pentru rromi nu există decât prezentul, ziua de azi.

Ierarhia astfel construită nu mai este surprinzătoare, sasul fiind, desigur, primul, urmat de român şi apoi de ţigan.

c. Identităţi în mişcare

Fragmentele de interviu comentate pe parcursul lucrării conturează o imagine a românilor „în oglindă" subiectivă a doi etnici germani, imagine ce trebuie atent contextualizată, întrucât nu este – desigur – una absolută şi statică, ci una relativă şi variabilă – în funcţie de contextul temporal, spaţial, istoric, social etc. Pentru a ilustra (dacă mai era nevoie!) această variabilitate, transcriu câteva rânduri din bilanţul unui studiu realizat de Klaus Heitmann, asupra imaginii românului în scrieri de limba

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)

germană (ale călătorilor sau diferiţilor intelectuali germani şi austrieci) în perioada cuprinsă între 1866 şi 1877. Fragmentul selectat reprezintă o imagine sintetică, pe care n-o vom întâlni ca atare la niciun autor individual: „*Românii* [...] sunt un tip frumos de oameni, având o înfăţişare viguroasă [...]. O frumuseţe cu totul deosebită le caracterizează pe femei. [...] Printre caracteristicile modului de viaţă se numără curăţenia [...]. Un defect naţional îl constituie pofta scăzută de muncă, proprie numai bărbaţilor, în timp ce femeile sunt foarte harnice. [...] Un avantaj al naţiunii îl reprezintă simplitatea şi uriaşa lipsă de pretenţii. [...] În familia română, femeia este mai puţin tovarăşă de viaţă cât servitoare a bărbatului, în timp ce relaţia dintre părinţi şi copii este una plină de afecţiune. Marea blândeţe şi omenie a românului se vădeşte în relaţiile interumane şi mai ales în atitudinea faţă de străini. Este vorba de ospitalitatea exemplară a tuturor păturilor populaţiei, dar şi de urbanitate, toleranţă sau caritabilitate. Concepţia poporului român despre viaţă şi despre lume este marcată prin melancolie şi prin resemnare în faţa soartei, iar religiozitatea, prin încredere în Dumnezeu, dar şi prin superstiţii, cărora preoţimea puţin instruită de la ţară nu li se împotriveşte. Trăsăturile specific naţionale şi mai ales defectele naţionale româneşti nu se bazează în mod exclusiv pe un caracter naţional dat aprioric, ci şi pe experienţele istorice pline de suferinţe ale naţiunii. Mai exact spus, asuprirea seculară exercitată de puterile străine şi exploatarea tradiţională a populaţiei rurale de către boierimea locală şi-au lăsat amprenta asupra mentalităţilor. Astfel, mai ales indolenţa specific naţională este o consecinţă firească a împrejurărilor care au înăbuşit în faşă orice voinţă pentru munca productivă" (Heitmann, 1996, p. 31-32).

Deşi ambele sunt portrete ale românilor realizate de germani, cele două imagini conţin o sumă de elemente total diferite. Diferenţele pot fi explicate prin: epocile în care s-au constituit aceste documente (un răstimp de aproape un secol şi jumătate) şi contextele istorice diferite ale fiecărei perioade, prin spaţiul de proveniență al autorilor acestor portrete, prin forma de transmitere – orală în cazul interviului, scrisă – în cazul textelor selectate de K. Heitmann, prin orizontul cultural al autorilor (cei doi interlocutori ai mei fiind agricultori, iar K. Heitmann utilizând opere ale unor intelectuali), prin interacţiunile complexe dintre germani şi români, care au stat la baza formării acestor imagini etc. De aceea, utilizez sintagma *identităţi în mişcare* pentru a sugera tocmai variabilitatea imaginilor identitare reflectate în discursuri ale diferiţilor indivizi, în contexte diferite (din punct de vedere spaţial, temporal, social, istoric etc.).

Desigur, pentru corecta înţelegere a heteroimaginilor, ar trebui să existe posibilitatea comparaţiei cu alte imagini etnice, atât din perspectiva subiectului, cât şi a obiectului; de pildă, am putea alătura datelor obţinute în acest interviu informaţii oferite de alţi saşi care au trăit în zonă în aceeaşi perioadă de timp, informaţii oferite de rromi şi de românii înşişi. Pot să presupun că o asemenea comparaţie ar lumina o serie de asemănări între imagini, în liniile lor principale. Citez două replici semnificative în acest sens: „Aici suntem pe pământul saşilor" şi „Eu numai de la saşi am învăţat tot ce ştiu; de la românii care-s născuţi aicea n-am ce învăţa" – sunt cuvintele Paraschivei R., romăncă, de 77 de ani, născută în Cetea, judeţul Alba, stabilită, la vârsta de 15 ani în Viişoara, judeţul Mureş, împreună cu părinţii săi. ('colonişti' moţi). [5]

[5] Informaţie de teren, 16 mai 2007, Viişoara, jud. Mureş.

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)

Aş remarca, în concluzie, faptul că, în Laslăul Mic, la fel ca în celelalte localităţi săseşti din Transilvania, germanii sunt consideraţi nu doar de ei inşişi, ci şi de celelalte etnii, primii în ierarhia satului, sau, cu expresia Gabrielei Coman, saşii sunt aici „strămoşii românilor" (Coman, 2003, p. 99).

Studiul acesta nu este decât o ilustrare a unui caz particular, întrucât şi-a propus să observe un singur aspect al temei generale: modalităţile în care oamenii dintr-un anumit timp şi loc se reflectă în oglinda celuilalt, printr-un discurs intens subiectiv. "De altfel, universalitatea fenomenului (suntem, am fost şi vom fi Celălaltul cuiva), bogăţia aspectelor şi varietatea temelor alterităţii pe care le constatăm în toate timpurile şi peste tot, fac van, aproape imposibil orice efort pentru a-i restitui istoria" (Ahrweiller, 1998, p. 200).

Bibliografie

Ahrweiller, Helene, *Imaginea celuilalt şi mecanismele alterităţii*, în vol. *Introducere în istoria mentalităţilor colective*, studiu introductiv, selecţia şi traducerea textelor Toader Nicoară, Cluj-Napoca Presa Universitară Clujeană, 1998.
Atkinson, Robert, *Povestea vieţii. Interviul*, Iaşi, Editura Polirom, 2006.
Coman, Gabriela, *Vecinătăţile fără vecini*, în vol. *Vecini şi vecinătăţi în Transilvania*, coord. Vintilă Mihăilescu, Bucureşti, Editura Paideia, 2003.
Fruntelată, Ioana Ruxandra, *Naraţiunile personale în etnologia războiului*, Bucureşti, Editura Ager, 2004.
Heitmann, Klaus, *Oglinzi paralele*, Bucureşti, Editura Fundaţiei Culturale Române, 1996.
Mihăescu, Corina, *Povestirile vieţii – documente etnologice şi metode de cercetare*, în *Caietele ASER. Cercetări actuale*, Coord. Aurel Chiriac, Narcisa Ştiucă, Sabina Horvath, Oradea, Editura Muzeului Ţării Crişurilor, 2006.
Mihăilescu, Vintilă, *Antropologie. Cinci introduceri*, Iaşi, Editura Polirom, 2007.
Nicoară, Simona, Nicoară, Toader, *Mentalităţi colective şi imaginar social*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 1996.
Segalen, Martine (coord.), *L'autre et le semblable. Regards sur l'ethnologie des sociétés contemporaines*, Paris, Presses du CNRS, 1989.
Sorescu-Marinković, Annemarie (redactor), *Torac. Metodologia cercetării de teren*, Novi Sad, Editura Fundaţiei, Colecţia Caiete de Teren, 2006.
Zub, Alexandru (coord.), *Identitate /alteritate în spaţiul cultural românesc*, (Culegere de studii editată de Al. Zub cu ocazia celui de al XVIII-lea Congres Internaţional de Ştiinţe Istorice, Montreal, 1995), Iaşi, Editura Universităţii „Al. I. Cuza", 1996.

Changing Identities

The present paper is based on fieldwork done in Laslăul Mic and Viişoara – villages in Mureş county, Romania. The research was carried out in 2007, with the financial support of AFCN – The Association of the National Cultural Fund. Those villages are telling expressions of the region's multiculturalism. Until 1990, there was a Saxon majority. In time, the majority-minority relation has changed. Nowadays, the majority of inhabitants are Romanians, followed by the Roma; the Saxons are very few: 4 persons in Laslăul Mic, 7 persons in Viişoara.

This paper aims to analyse a particular case: the way in which a certain ethnic group – from a certain time and place – built an image of another ethnic group, inhabiting the same teritory. Interviews – which are highly subjective speeches – revealed the fact that in multicultural regions, ethnical identity takes shape of mutual mirror. Starting from here, the

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)

paper considers the way Romanians are mirrored in the eyes of saxons. The conceptual tools in support of my analysis are *identity* vs. *otherness* and *ethnic majority* vs. *ethnic minority*.

The paper is analysing an interwiev with two elderly persons, Saxons from Transylvania (Laslău Mic, Mureş county). Their speech established three cultural types: the Saxon, the Romanian and the Roma. In fact, this is the hierarchy in the village, because the Saxons are considered "the forefathers" of Romanians (Coman, 2003, p. 99).

Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca
România

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)

BDD-V2515 © 2007 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 22:56:10 UTC)